

על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה – משרשי מצוה זו, כדי שתהיה רמז לישראל שאף על פי שישבלו צרות רבות בגלות מיד העמים ומיד בני עשו, יהיו בטוחים שלא יאבדו, אלא לעולם יעמוד זרעם ושמם ויבא להם גואל ויגאלם מיד צר. ובזכרם תמיד ענין זה על ידי המצוה שתהיה לזכרון, יעמדו באמונתם ובצדקתם לעולם.

ורמז זה הוא לפי שאותו מלאך שנלחם עם יעקב אבינו, שבא בקבלה שהיה שרו של עשו, רצה לעקרו ליעקב מן העולם, אותו זורעו, ולא יכול לו, וצערו בנגיעת הירך. וכן זרע עשו יצער לזרע יעקב ולבסוף תהיה להם תשועה מהם. וכמו שמצינו באב זרחה לו השמש לרפואתו ונושע מן הצער, כן יזרח לנו השמש של משיח וירפאנו מצערינו ויגאלנו במהרה בימינו אמנן. (ספר החינוך)

– 'צריך להבין מה שהזכר להנס דיעקב שנצח את המלאך, הוא באיסור אכילה דגיד הנשה, שהוא בשב-ואל-תעשה, היפוך מכל הניסים שהזכר הוא במעשה; –

ואולי משום שאף שלעמוד בנסיונות הגלות הוא דבר גדול מאד, ויש שכר הרבה על זה, אבל יותר היינו רוצים שלא יזדמן לנו נסיונות, כמו שתקנו להתפלל בכל יום בברכת השחר שלא נבוא לידי נסיון (ברכות ט:). וכן איננו רוצים בגלות שמביאה לידי נסיונות רבים, ומתפללין אנו בכל יום לגאלנו, ולכן הוי הזכר על נס זה באיסור ולא במעשה, להורות שאף שענין גדול מאד הוא, אין אנו רוצים בזה, כדאמר על יסורין 'לא הן ולא שכרן' (ברכות ה:). אף שאם מזדמן צריך לקבל באהבה'. (דרש משה' לגר"מ פיינשטיין – וישלח).

ענינים וטעמים נוספים במצות גיד הנשה – ע' במובא בסוף הפרק, להלן קג.

דף צ

'שכן איסורו נוהג בבני נח' – פרשו הראשונים (עפ"י סנהדרין נט), לא שנוהג בבני נח כעת, אלא שנאסר להם קודם מתן תורה.

ויש לכך חומר מעשי גם עתה, במה שנהג בבני נח – שלכן קיים איסור גיד הנשה גם בבהמה טמאה, ואעפ"י שהיא אסורה לישראל ואין איסור חל על איסור – אלא לפי שאיסור גיד בעיקרו נאמר לבני נח, וכלל גם גיד של בהמה טמאה, שהיתה מותרת, הלכך אעפ"י שהותר לבני נח, לנו נשאר האיסור כשהיה, גם בבהמה טמאה. (עפ"י רמב"ן).

וערש"י בסנהדרין נט. שגם קודם מ"ת לא נאסר אלא לבני יעקב, ככתוב, ולא לשאר האומות. וגם הם בכלל 'בני נח'. וע' תוס' כאן.

'כאן להלקותו כאן להעלותו' – רש"י פרש 'להלקותו' – את האוכל. והר"ן בתדושיו תמה מה חידוש יש בדבר. ופרש 'להלקותו' – שאם העלהו על המזבח – אינו לוקה משום אכילת גיד הנשה, הגם שיש איסור בדבר משום 'ממשקה ישראל' – מן המותר לישראל, כדלהלן.

(וצריך לפרש לפי זה את דברי ר' חייא בר יוסף: 'לא שנו אלא קדשים הנאכלין' – שבאכילה דידהו, היינו לאדם – לוקים, אבל קדשים שאינן נאכלין, אין איסור גיד נוהג' – בסוג אכילה שלהם, כלומר בהקטרה, אין מלקות). ו'להעלותו' (לפרש"י, שאין איסור גיד נוהג) – היינו בעודו מחובר לבשר, אבל כשנפרד – אסור להעלותו. (ע' חזו"א ריד).

ר'ב נחמן בר יצחק אמר: להעלותו פליגי, דתניא... ומאן תנא דשמעת ליה דאמר פרשו ירדו, רבי היא... – כבר עמדו התוס' לשם מה הובאה הברייתא הראשונה. והרמב"ן כתב (וכ"ה בחדושי הר"ן והריטב"א בקיצור), שדרך התלמוד בכך, להביא ברייתות שלא לצורך, כדי לפרש מי שנאן.

(ע"ב) 'אמר רב חסדא: מרי דיכי, מי כתיב על כן לא יאכל המזבח, על כן לא יאכלו בני ישראל כתיב? ורב הונא – ממשקה ישראל, מן המותר לישראל' – גם רב חסדא סובר דין 'ממשקה ישראל', אלא שלדעתו אין גדרו של דין זה שכל דבר שאסרתו תורה לאדם, כמו כן הוא 'דבר האסור' למזבח, אך גדר הדין הוא שכל דבר שעולה על המזבח צריך שיהא ראוי לאכילת אדם. אשר על כן, גידין ועצמות הלא בין כך אינם ראויים לאכילת אדם, וכל דין הקרבתם אינו אלא משום שנידונים כטפל לבשר, כיון שמחזברים אליו, ואם כן מה לנו שאסור לאדם, הלא אין דין 'איסור' על המזבח כלל. ואולם רב הונא סובר שנתחדש בדין זה, שכל דבר שהוא אסור לאדם, אסרתו תורה גם למזבח. (עפ"י זכר יצחק לר, ע"ש).

וע"ע במה שכתב שם בסוסי"מ, בבאור מחלוקת רבי ורבנן.

'מיתבי, גיד הנשה של שלמים מכבדו לאמה ושל עולה מעלהו. מאי לאו מעלהו ומקטירו' – ואם תאמר, והלא אמרנו לעיל שמחלוקת תנאים יש בדבר, ומה מקשה מן הברייתא על רב הונא? ויש לומר, לפי שמחלוקתם לא נאמרה בפרוש אלא מכלל הדברים פרשו כן, לכך מקשה. (ריטב"א. והגרע"א הקשה [קצת קשה] ולא תרין.)

וע' מהרש"א (בע"א, על רד"ה להעלותו) שכתב שרב הונא ורב חסדא חולקים על רבנ"י ולשיטתם לא נחלקו רבי ורבנן בדבר זה. וע"ע שער המלך – מאכ"א ה, א; אור שמח – מאכ"א ה, יד בהגהה; אהל משה).

'בשלשה מקומות דברו חכמים לשון הואי' – דוקא בשלשה אלו, אבל כוס של זהב – בדוקא, (תמיד כס. ומובא ברש"י ותוס'). וזה אמור רק במשנה, אבל בתלמוד יימצא שימוש בלשון גוזמא במקומות רבים, (וכדברי הרשב"ם (בפסחים ק"ט. ד"ה משו), שכל לשון 'שלש מאות' שבש"ס – לשון גוזמא היא). (עפ"י מאמר רבי אברהם בן הרמב"ם (נדפס בתחילת עין יעקב); תורת חיים כאן. וע"ע בהרחבה בספר 'מגדים חדשים' – ברכות נא:).

כתב בספר 'בן יהוידע' טעם לכך שדברו בלשון הבאי – כי לכל מקרא או מאמר רז"ל יש סוד, ובבחינת הסוד אין כאן לשון הבאי אלא לשון אמיתית ומדויקת היטב, ורק בבחינת הפשט, שהוא כמו משל, הרי היא לשון הבאי.

זעל שבעים ושנים נירים נארגת' – 'ניר' הוא קנה / מסגרת, שמתוחים עליו חוטים בזמן האריגה. המהרש"א כתב שיותר נראה כפי הגרסה שבמשניות: 'שבעים ושתים נימין'. ע"ש.

'ושתים עושים בשנה' – אפשר, אחת לדביר ואחת לאולם. (מהר"ם שיף)

ז'הכא במאי עסקינן כשהוכרו ולבסוף נתערבו' – אולי נקט לשון זו כדי להורות שדוקא אם ניתותרו ואחרי כן נתערבו, או יש לשרוף את שניהם מן הספק, אבל אם נתערבו לפני שניתותרו, שוב נפסלו שניהם בודאי, משום שקדשים צריכים שימור ונפסלים בהסח הדעת, וכיון שנתערב ההתר באיסור, הרי כבר אינם משומרים ונפסלו מן התורה באכילה, ושוב

לא חל דין 'נותר' עליהם, שהרי כבר פקעה מהם מצות אכילה מן התורה. [הערת הרי"ד ויזר שליט"א: 'אם כן יש תקנה לכל מי שנשאר לו בשר קדש, שיסיח דעתו ולא יעבור. וגם הא דהתראה על נותר היא התראת ספק (לעיל פג), יתכן גם משום דבידו להסיח דעתו].

(כסברה זו כתב בשו"ת אחיעזר ח"ב טו, ג לענין קרבן פסח. וע"ש שהעיר מסוגיתנו בענין שמנו של גיד. וצ"ע מדוע לא העיר מדין 'נתערבו' המזכר כאן).

דף צא

'לא נצרכה אלא לשמנו, דתניא, שמנו מותר וישראל קדושים נהגו בו איסור' – ומצינו כעין זה, שמפני סייג או תקנת חכמים, נעקר לאו דאורייתא ב'שב ואל תעשה', כמו כאן ולא תותירו (עפ"י מהרש"א. ע"ע במצוין בזבחים צה. וע' גם בחדושי הנצי"ב בכורות יב:).

ואעפ"י שאין איסור זה יסודו בתקנת חכמים אלא מנהג איסור שנהגו ישראל על עצמם (וכמוש"כ הראשונים (להלן צב), שאינו בגדר 'איסור דרבנן' אלא 'מנהג') – הרי זה כגופי תורה ואסור לעבור עליו, וכדוגמת 'בנות ישראל החמירו על עצמן שאפילו ראוות טפת דם כחרדל יושבות עליו שבעה נקיים' – גדה סו. ע' בזה בשו"ת הרשב"א ח"ב רסח ובח"ג רלו, תיא; שו"ת הריב"ש מד. וע"ע רשב"א יבמות פב: והרמב"ם כתב שאסור 'מדברי סופרים'.

[וכן בדין 'בנות ישראל החמירו... יכול להעקר דין תורה שתיבטל עי"כ מאכילת פסח. הערת הרי"ד ויזר].

ויש לומר שבדוקא העמידו בגמרא בשמנו, ולא העמידו בגידין עצמם במקום שצריך לחטט אחריהם, שאינו אלא מדרבנן (כמבואר להלן צו. ובראשונים. וכבר העיר על כך הגרעק"א שם. וכן אפשר להעמיד לשמואל שם, לפירוש הרי"ף ושר, בחלק שאינו על הכף שאינו אסור מדאורייתא אלא מדרבנן) – כי משמיענו בזה חידוש גדול, שאפילו איסור שמנו שאינו אלא ממנהג שנהגו ישראל, אלים הוא לעקור לאו דנותר, כאמור).

'פרע להן בית השחיטה' – על מה שנראה לכאורה מהתוס' כאן שצדדו לומר שכן נח נצטוו על הנחירה – ע' במבואר לעיל לג.

עניני אגדה

'כתלמיד חכם נדמה לו' – שזה כח היצר הרע, שלפעמים מתחפש כמורה דרך לטובה ואומר לרע שהוא טוב ושם חושך לאור. וכמו שמצינו בכל השלשה מלכים וארבעה הדיוטות שהיו גדולים בתורה... והיינו שהם סברו שבאמת הוא ענין עבודה לשמים. ולהם נעשה התורה שלמדו סמא דמותא, למשמאילים בה (כמו שאמרו בשבת פח:).

רק שיעקב מדתו אמת ולא יכול להטעותו ח"ו, ויגע בכף ירכו – שבתולדותיו יוכל עוד לקטרג ולהכניס הטעות. (מתוך פרי צדיק – וישלח, י).

– ידוע כי מעשה אבות סימן לבנים, ובמאורעות אבותינו הקדושים טמונים העתידות שיארעו עם תולדותם. והנה יעקב הוא סמל התורה, ומלחמת שרו של עשו תמיד לעקור התורה, הן בדעות כוזבות של עבודה זרה ומינות, הן ברדיפת החומר, אשר הוא היסוד של עשו, כמו שנאמר ה'לעיטני נא מן האדם האדם הזה. וביזה את כל הערכים הרוחניים באמרו ולמה זה לי בכרה.